

ARANY ÉS TURGÉNYEV.

Arany balladái közt a *Tengeri hántás*-nak van a legkülönösebb szerkezete. Már *V. László* és *Szondi két apródja* feltűnik párhuzamosságával: azonban olyan mesteri (és talán némileg már mesterkéltnél) párhuzamos szerkezet, a természet és az emberi élet oly folytatólagosan szimmetrikus egybekapcsolása mint a *Tengeri hántás*-ban sem Arany más művében, sem a magyar irodalom más remekében nem lelhető fel. A balladában az éjjeli pusztán fel-feltűnnek folyton folyvást az emberi sors változatait szimbolikusan jelző hangok és jelenségek.

Kerete egy éjjeli jelenet. Kukoricafosztás folyik a szabadban lobogó tűz mellett, a pirosan gomolygó füst fantasztikusan világítja meg a körülülő legényeket és leányokat. Az egyik paraszt Dalos Eszti és a furulyás Ferkó szomorú történetét beszéli el. Ez a voltaképeni ballada anyaga. Az elbeszélés elhangzása után a tűz lohad, a társaság, legények, leányok elszenderednek és mint a mezőn háló emberek néha: ők is a levegőben átvonuló kísérteties zenét vélnek hallani, közbe-közbe meg Ferkó furulyáját.¹

Ez a ballada kerete.

A voltaképeni ballada. a gazda elbeszélése Esztiről és Ferkóról, minden versszakban, összesen tizenkétszer félbeszakad. Hirtelen, rövid időre megakad, azzal, hogy az elbeszélő gazda valamely ép akkor feltűnő vagy zavaró külvilági jelenséget felemlít. Ezek a külvilági jelenségek szimbolikusan összefüggnek a gazda elbeszélésével. Ami az elbeszélést félbeszakítja, az a külvilági jelenség egyszersmind jelképezi azt a jelenetet, melyet a gazda ép elbeszél. Ami a néma éjjel nagy területén véletlenül feltűnik, ami egyszerre hallható, érezhető vagy látható, a hangoknak, a szélnek, a felcsapó lángnak, a fénynek tünémenyei, az mind beleszövődik titokzatosan a gazda szomorú elbeszélésébe.

¹ E babonás hitre céloz a *Rege a csodaszarvasról* egy verssora: Pusztá földön, sík fenyéren, Zene hallik sötét éjen, Zene, síp, dob, mély vadonban, *Mintha égből, mint átlomban.*

lésébe, az mind hangulatosan belevegyül a balladába és kifejezi szereplőinek érzelmeit.

A gazda elbeszélését azzal a buzdítással kezdi, hogy szaporán folyjon a munka. Aki piros szemű kukoricát talál, annak már ősszel lesz a lakodalma. És itt közbe vág a gazda önmagának: Lobogjon a tűz! (Ez vonatkozás a lakodalom örömére).

Ezután elbeszéli, hogy Dalos Eszter, (ki úgylátszik inkább szeretett énekelni mint dolgozni) nem igen tudta megszokni a munkát. Sanyarú volt néki napon égni, kipirulni. Félbeszakítás: «Hüvös éj lesz, fogas a szél.» (Ez a fenyegető jövő jelzése).

A mint azután a szép Eszter telt piros arcát írja le a gazda, egyszerre felbuvik a vörösös fényű teli hold: a mint a szerelmes Ferkóról beszél, aki furulyázva közeledik a lányhoz, kerületi őt, egyszerre távoli zaj szakítja meg az elbeszélést: a Bodri kutya nyomozza, kergeti a rókát. Eszter az elbeszélés szerint éjjel titokban elhagyja arató társait (Félbeszakítás: «töri a vadkan az irtást») és lopva felkeresi Ferkót (a félbeszakítás a leány bukását jelzi: «Soha mennyi csillag hull ma!»).

Midőn az elhagyott leány könnyeiről van szó, akkor az elbeszélő észre veszi köröskörül a harmat hullását; midőn sóhajtását beszél, a gazda közbevetőleg serkenti társait, «suhogjon» a munka, midőn az elbeszélés szerint Esztert temetik, egyszerre csak hallani a Lombár nagy harangját; midőn Ferkó a temetőben siratja kedvesét, a kuvik, a halálmadár szólal meg. Ferkó álomjáróvá lesz (itt az elbeszélő észreveszi, hogy egyik hallgatója elaludt. «Ne aludj, inti, közbevetőleg, mert Ferkóval fogsz álmodni» — ami nemsokára meg is történik.)

Midőn pedig az elbeszélő meséli, hogy Tuba Ferkó szörnyet halt, a csendes éjjelen át hallszik, a mint a közel falu templom-órája a tizenkettőt üti.

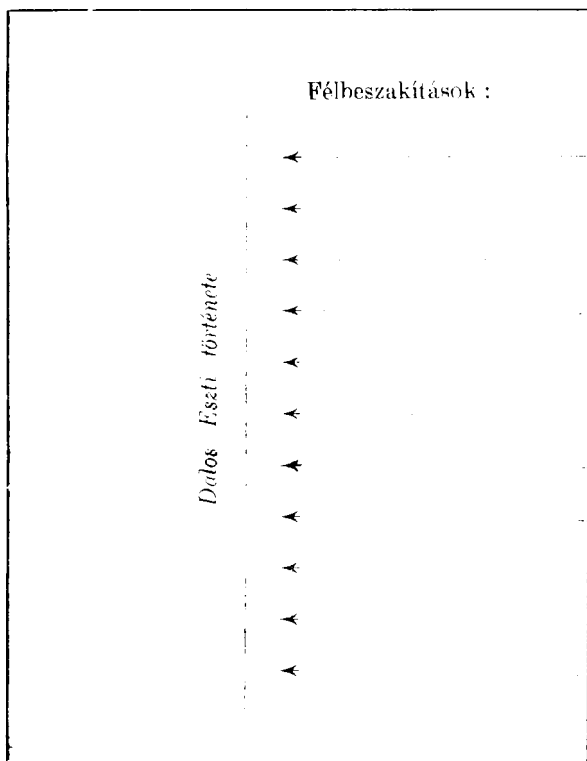
Látjuk tehát a ballada tárgyát: éjjel lobogó tűz mellett a tengeri hántásnál egy tragikus babonás falusi történettel mulattatja egy paraszt a többi munkást.

Az elbeszélésnek, a voltaképeni balladának minden versszakába, minden egyes mozzanatába beleékelődik valami külvilági jelenség, valami zöreij, valami fény, valami megakasztó külső körülmény, mely titokzatos összhangban van az elbeszéléssel. Ez a jelentős félbeszakítás vagy tizenkétszer ismétlődik. A félbeszakítások titokzatos hatását emeli még, hogy az elbeszélés népbabonáról és holdkórosságról szól. Az éjjel nagycsendjéből felébredő hangok, a fel-feltünő fénytünetmények, mindaz ami a sötétségből kibontakozik és kihallszik, ilykép kifejezik az emberi élet jeleneteit és fokozzák a hangulatot. A félbe-

szakítások a sceneriából, az elbeszélés keretéből erednek. A környék, a háttér ilykép vissztükrözi, jelzi az elbeszélés hangulatát.

A *Tengeri hántás* szerkezeti skémája tehát a következő.

Keret : Kukorica fosztás.

Kétségtelen, hogy e szerkezetben van különösség, sőt némi meszterkéltség: ami rendszerint csak ritka véletlen műve (egy elbeszélésnek és a külső félbeszakításoknak összhangzása) az itt rendszeresen, 10-szer vagy 12-szer ismétlődik. Lélektanilag ezt csak úgy lehetne magyarázni, hogy az elbeszélő az éji csendben fel-feltűnő különféle jelenségek közül ép csak azokat veszi észre, csak azokat méltatja figyelemre, melyek éppen megfelelnek elbeszélése hangulatának.

Ilyenféle szerkezetet Arany többi költeményeiben: sőt máshol sem talállok, csupán Turgenyev egy novellájában, mely híres művének *Egy vadász iratainak* (1852.) egyik részét képezi. A szerkezet hasonlósága igen feltűnő, nem kételkedem, hogy e részben, de csakis a

szerkezetre vonatkozólag Turgényev e novellája volt Arany balladájának mintája. A novella (*A futók rétje. Éjjel a ménésnél*¹, Csopcy fordításában: *Bjessin rétje*) megjelent az *Olcso könyvtárban* is, Csopcy fordította (1885). Turgényev novellájában már a keret is hasonló, orosz parasztfiúk éjjel a szabadban lobogó tűz mellett ülnek és burgonyát főznek, míg a lángok fantasztikusan rávilágítanak az egész jelenetre. «Ropog a tűz — mondja Arany — messze süt a vidékre, pirosan száll füstje fel a nagy égre, körülállja egy-néhány fa, tova nyúlik rémes árnya.» Turgényev így írja le a jelenetet: «A tűz piros visszfénye hullámozott és lobogott a merő sötétségben, gyöngéd fény nyalta a fűz tar ágait. Hosszú fekete árnyak nyultak felénk a sötétségből.»

A tüzet körülülő fiúk Turgényev novellájában is falusi történeteket, falusi tragédiákat beszélnek el. Ezeknek a történeteknek itt is titkos varázst ad a népbabona. A titokzatosságot itt is emelik a félbeszakítások: minden elbeszélést rövid időre megakasztja a külvilág valamely ép akkor feltűnő jelensége. Ezek a megszakítások itt is rejtelmes, jelképies kapcsolatban vannak az illető elbeszéléssel, melybe belenyilálnak. Az első fiú a zörgő kísértetről regél, kit ugyan nem láttak, de éjjel a gyári félszerben hallották, amint megindítja a malomkereket, fel- és lejár, a falépcső ropogott lépése alatt. Egyszerre csak felnyílt az ajtó — (beszéli a fiú) iszonyat! egy ködös alak jelent meg a levegőben. Erre félbeszakítás: «Valami csobog itt», mondja az egyik fiú. «Egy hal.» «Ott — veti közbe a másik — hull egy csillag.» (Aranyánál: *Soha mennyi csillag hull ma*).

A második elbeszélő a ruszalkáról, a sellőről beszél félelmetes történetet. «Itt is lehetnek sellők!» mondja az egyik fiú. Ekkor hirtelen a távolban hosszúra vont jajgatás hallatszott. Azon magyarázhatatlan hangok egyike, melyeket néha a legmélyebb csendben hallani. Az ember mintha álomban hall valamit, semmit határozottat, de mégis hang az. A fiúk megszeppentek és remegni kezdtek.

A harmadik fiú erre (még mindig a lobogó tűz mellett) kísérteties eseményt mond el egy pecérről, ki egy vízbefült sírján csudálatos állatot talált; egyszerre csak a tűz mellől a két kutya görcsösen ugatva felugrik és elszalad. A fiúk ismét megijednek, egyikük követi a kutyákat. Visszatérve megnyugtatta társait: Semmi, a kutyák szimatoltak valamit, azt hittem farkas. (E félbeszakítás szintén emlékeztet bennünket a ballada egyik félbeszakítására: *Ahá, rókát hajj a Bodré*).

Ép így — rejtelmes összhangban a tartalommal — szakad meg

¹ A cím pontos fordítását Trócsányi Zoltán közölte velem.

a következő fiú elbeszélése. Olyan Lucaszéke-féle babonát mond el az öreg Uljanáról, aki önmagát látta, azok közt, kik a folyó évben majd meg fognak halni. Erre egyszerre (félbeszakítás) fehér galamb vetődik az elbeszélő fiú fölé, röpköd a fényben a tűz felett, ijedve megállapodik a levegőben, fénytől körülragyogva, aztán hangos szárnycsattogással eltűnik. «Ez az Uljana szelleme», konstatálja az egyik fiú.

Egy más fiú ismét egy megbabonázott emberről beszél csodás dolgokat. A csendes éjen át egyszerre jajgató hang hallszik és később fájdalmasan ismétlődik: egy darú szólt. Talán az erdész szelleme nyugtalanodik ott, (mondják a fiúk), ahol a tolvajok megölték.

Azután megint a szomszéd sás zörgése, majd az átvonuló szalonka sípoló hangja szolgál még ilyen hangulatos vagy jelképes félbeszakító motívumúl, mialatt a fiúk mesélnek és beszélgetnek. Végül lohad a tűz és a fiúk elalszanak.

Másnap reggel azután látja a költő, a mint ezek a parasztfiúk vágatva hajtják a ménest, melyet éjjel őriztek.

Turgényev eme természet szimbolizmussal és sejtelmes hangulattal itatott novellája volt Arany *Tengeri hántásának* egyik mintája. Az emberi élet viszhangozása a természetben — ez különben is rokonszenves tárgy volt a *Toldi estéjének* költőjére nézve, ki különben a lelki világot és a külvilágot már egyik régebbi balladájában, az *V. Lászlóban* is párhuzamosította.

Arány balladájának a tartalma azonban Turgényevvel szemben teljesen önálló, az orosz novellának tán nagyon is halmozott babonás vonását mellőzte, csak a szerkezet alapeszméjét vette át Arany a nagy orosz regényírótól, de azt is nagy művészettel a ballada természetéhez alkalmazta. E nagy művészet elfelejteti velünk a folyton ismétlődő jelentős és hangulatos félbeszakítások némileg kicirkalmazott szimmetriáját: mind a két költő sejtelmesen érezteti velünk, hogy a szabad természet és az emberi lélek élete valami titokzatos rokonság alapján egybehangzik, mint a hogy egybehangzik némely sziklás völgyben az arra járó szózata a felkeltett visszhanggal.

RIEDL FRIGYES.